Pavel Pokorný

Německé obří sudy – 1. část

V článku Obří vinný sud v Mikulově a jeho evropští konkurenti (Pokorný, 2004a) jsem psal o mikulovské bednářské raritě – obřím sudu z roku 1643, instalovaném ve sklepení zámku v Mikulově. Uvedl jsem přehled obřích a velkých sudů v Evropě a o několika z nich jsem se zmínil podrobněji. Nakonec jsem evropské sudy porovnal s mikulovským obrem.

Vycházel jsem především z publikace Das Riesenweinfaß an der Bode od Dietera Coburgera z roku 1999 (Coburger, 1999). Ta však byla vydána bohužel pouze v němčině a je škoda, že se dosud česká veřejnost nemohla s touto zajímavou knihou blíže seznámit. Proto jsem se rozhodl pokračovat v jejím překladu a některé zajímavé části postupně zveřejňovat v muzejním sborníku.

Z původního textu publikace je zachována naprostá většina informací, výsledný text je však upraven stylisticky a kapitoly jsou seřazeny podle jiného klíče. Některé pasáže, většinou ty, které se opakují, jsou zkráceny nebo zcela vynechány. Pokud Dieter Coburger cituje, je zde uveden též jeho zdroj.

Ve své knize Das Riesenweinfaß an der Bode se historik Dieter Coburger nespokojil jen s kusými a nepřesnými informacemi o obřích sudech – fenoménu, který v určité době udával tón společenskému a kulturnímu životu především v Německu, ale i v jiných zemích. Prostudoval množství archivního materiálu věnovaného velkým, v některých případech obrovským vinným sudům, které byly stavěny především v 16. a 17. století, oslovil také různé zainteresované osoby v Evropě, od nichž získal osobní svědectví a informace.

Profesor Dieter Heinemann, hospodář Zemského vlasteneckého spolku Saska-Anhaltska (Sachsen-Anhalt), napsal: „Vinařský historik Dieter Coburger prostudoval obsáhlé prameny zabývající se tímto tématem a provedl hluboké srovnávací rešerše. K dispozici měl univerzitní a zemskou knihovnu v Halle nad Sálou (Saale) a v Jeně, harckou knihovnu ve Wernigerode a další archivy, knihovny a muzea. Publikace, kterou pak autor vypracoval, uvádí přehled nejznámějších obřích sudů v Německu, všímá si doby jejich vzniku a hodnotí je jako jedinečné svědectví o německém bednářském umění. Autor srovnává informace dosud známé s výsledky svého výzkumu a předkládá ucelené zpodobnění tohoto tématu, první v současné době. Kniha zároveň přibližuje dnešní harcké (Harz) vinařství a obsahuje také dodatek s pořekadly, pověstmi a legendami.

Tato vinařsko-historická kniha byla vítaným obohacením 4. sasko-anhaltských dní (16.–18. 7. 1999). Možná přivede kroky mnohých vlastenců a milovníků vína, mnoha turistů, kteří navštěvují biskupství a děkanství staré 1200 let, k této dřímající atrakci ve Spiegelových horách a vytrhne ji ze zapomnění.“

Doba vzniku německých obřích sudů – pijácké období německých dějin

Německé obří sudy vznikaly v době, kterou vinařští historikové označují jako „pijácké období německých dějin“. Od 15. do 16. století se v Německu pilo víc než dříve a víc než později, uvádí Hermann Töpfer, nestor durynských (Thüringen) vinařských historiků.

Vládlo všeobecné pijáctví, ke kterému se přidávalo náruživé přejídání. Zejména na hradech a dvorech platilo nemírné pití za zvláštní ctnost. Nejenže se mnoho pilo, ono se řádně „chlastalo“ a obvykle tak dlouho, dokud se dotyčný neskácel nebo si nelehl pod stůl. Od knížat, urozených a duchovenstva až k měšťanům a sedlákům se pilo a zase pilo. Ani ženy, dokonce ani jeptišky nezůstávaly pozadu. Jedna průpovídka, kterou rádi a často používali v klášterech, tuto situaci přesně vystihuje:

Der liebe Gott ist auch im Keller,
sagte der Mönch,
als er nach dem Weine ging.

Milý Bůh je ve sklepě také,
říkal mnich,
když přišel na víno.

(Töpfer, 1909)

Mimořádnou pověst mezi Němci si získali Sasové (Sachsen). Označení „navlhlý Sas“ („madidus Saxo“) bylo v té době však synonymem pro všechny Němce. Luther např. v roce 1541 naříká: „Německo ... je, bohužel, sužováno chlastáním.“ Poggius Florentinus (1380–1459) nazýval Němce jednoznačně „vinnými sudy“.

Zejména během říšských a knížecích sněmů[1], ale také při knížecích svatbách, které trvaly často i týden, byla spotřeba vína nesmírná. Dokonce byla zaznamenána i úmrtí způsobená otravou alkoholem – když se v roce 1521 konal říšský sněm ve Wormsu, zemřelo vícero knížat a pánů, při podobné akci v roce 1561 v Naumburgu byl rýnský hrabě Philipp „upiv se k smrti“ přímo přenesen do hrobu. Když se v roce 1561 konala svatba Viléma Oranžského (Wilhelm von Oranien) s Annou von Sachsen, která později zemřela na „šílenství opilců“, bylo vypito 3 600 věder (Eimer = Emmer) vína a 1 600 sudů (Faß) piva. Podle drážďanské míry to bylo kolem 2 425 hektolitrů vína a 6 200 hektolitrů piva. Při svatbě schwarzburského hraběte Günthera XLI. s Katharinou von Nassau[2] se vypilo 1 845,5 hektolitrů vína a 531 hektolitrů piva (podle arnstädské míry). Během zemského dne v Calbe, který pořádal v roce 1564 arcibiskup Sigismund von Magdeburg, bylo v průběhu osmi dnů vypito 32,5 věder rýnského vína a 41 věder kelbského vína (víno z Calbe) – to bylo kolem 2 382 litrů rýnského vína a 2 817 litrů kelbského vína, dohromady tedy 5 199 litrů (norimberská míra: vědro = 72,93 litru, kelbské vědro = 68,70 litru) (Torquatus, 1574).

Také v jiných zemích se toho času nestřídmě jedlo a pilo, také v jiných zemích milovali páni víno, ženy a zpěv, přece však Němci byli na tomto poli neporazitelní a vykonali pravé „hrdinské“ skutky. To se káže i v jedné elegii od neznámého autora z roku 1581:

Ach wenn die deutschen Ritter und Herren
Nicht leider so versoffen wären,
So wäre keine schönre Nation
Unter den weiten Himmels Dom.

Kdyby němečtí rytíři a pánové
nebyli pořád tak opilí,
nebylo by krásnějšího národa
pod rozlehlou bání nebeskou.

(Töpfer, 1909)

Německé obří sudy, svědectví o radosti z pití, o rozvoji přepychu a bednářského umění

V žádné jiné zemi nebylo postaveno tolik obřích vinných sudů jako v Německu,[3] jejich hojnost je jednou z německých zvláštností. Tyto proslulé sudy sloužily především k reprezentaci, feudální pánové však do nich běžně ukládali také výtěžky svých vinic a též víno pocházející z nájemních dávek od poddaných nebo vinařů, kteří měli pronajaty jejich vinice. Obří sudy byly zvláštním projevem nádherymilovnosti německých pánů a pro řemeslníky, podílející se na jejich stavbě, pak byly především velkou výzvou a zkouškou jejich bednářského umu.

Jako „velké sudy“ označujeme obvykle dřevěné sudy s obsahem nejméně 10 000 litrů, „obřími sudy“ jsou obecně zvány ty, jejichž obsah přesahuje 100 000 litrů (Gussek, 1990). Neexistuje však žádná oficiální kategorizace.

Gröningenský sud

V Německu bylo postaveno několik desítek velkých vinných sudů, zachovalo se však jen jedenáct exemplářů. Z toho čtyři patří mezi „obří“, ostatní jsou „velkými sudy“.[4]

Podrobněji se budu na tomto místě zabývat sudem ne nejznámějším, ne nejstarším a také ne největším, ale nejspíše nejzajímavějším.

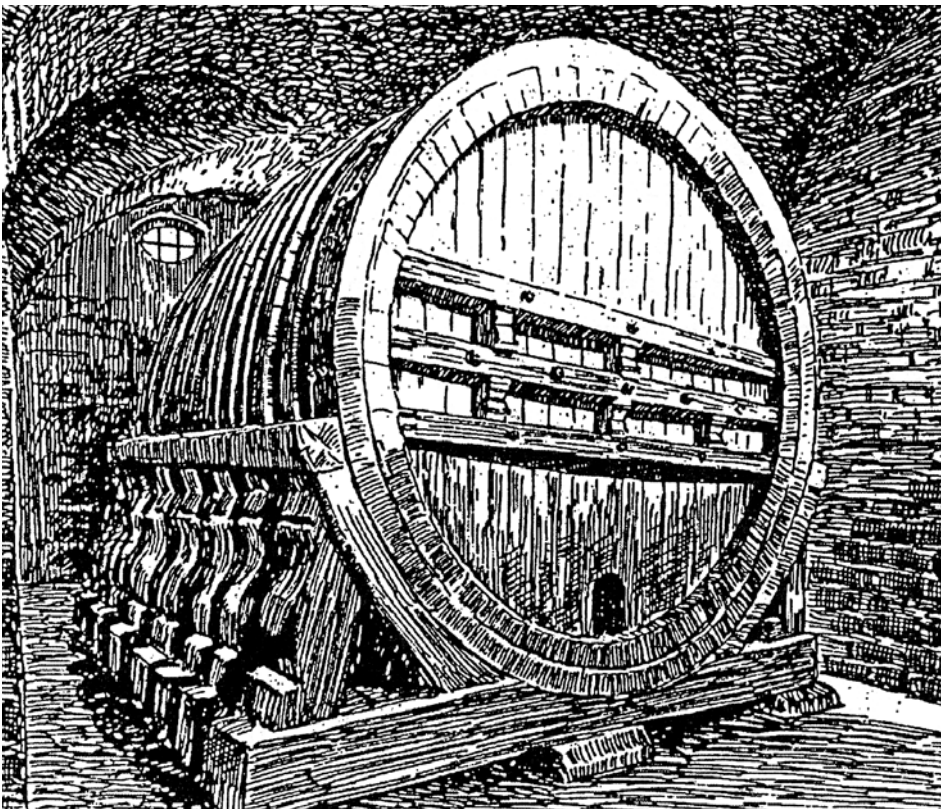

„Zázračný velký vinný sud“ vévody Heinricha Julia von Braunschweig und Lüneburg, biskupa z Halberstadtu, postavený Michaelem Wernerem z Landau nad Rýnem. Ve sklepě gröningenského zámku odpočíval na deseti velkých dubových lůžkách.

Tento sud je „charakteristickým symbolem oné doby, která byla drsná, pestrá a – kromě jiných chvályhodných zvláštností – také žíznivá, pilo se tehdy opravdu náruživě“, píše E. Jacobs (1868).

„Působivý mistrovský výrobek vyššího bednářského umění“, jak uvádí F. Pape (1995), nestojí ani nad řekou Neckar, ani nad Rýnem (Rhein), ani nad Moselou (Mosel) a také ne nad Mohanem (Main). Nachází se nedaleko říčky Bode, na jižním okraji Halberstadtu, v hornaté krajině Předního Harcu (Vorharz) v Sasku-Anhaltsku. Stojí ve sklepě výletní restaurace „Lovecký zámek Spiegelsberge“ a je dosud k vidění (Jagdschloß mit Gaststätte und Weinfaß, 2007; Ein Schlösschen zum verlieben Pension, Café & Restaurant Jagdschloss, 2007; Jagdschloss Halberstadt, 2007). Dnes však zná tuto atrakci už málokdo.

Vévoda Heinrich Julius[5]

Nejdříve byl sud umístěn v Gröningenu, městě mezi Halberstadtem a Magdeburgem, ležícím na říčce Bode (Kraus, 1993). Gröningen, dříve psaný Grüningen, byl znám už v roce 936 jako královský dvůr. V roce 1368 se stal gröningenský hrad rezidencí biskupa z Halberstadtu.

Sud stál původně ve sklepení zámku, který dal pro sebe postavit vévoda Heinrich Julius von Braunschweig und Lüneburg (1564–1631),[6] smluvní biskup (tj. volený, nepotvrzený papežem) z Halberstadtu.[7] Heinrich Julius byl katolickým biskupem, přestoupil však na evangelickou víru a stal se prvním evangelickým biskupem v Halberstadtu.

Zámek stavěl v letech 1586–1594 stavební mistr Christoph Tendeler z Torgau – smlouva na stavbu je datována 20. květnem 1585 (Beyte, 1934). Bylo to skutečně mistrovské dílo tehdejší architektury, s nádhernými sály a velkolepě zdobeným kostelem.

Jako příspěvek na stavbu vybíral biskup v celé zemi vysoké daně. Proti tomu v roce 1594 protestovali energicky, avšak marně, opat kláštera Huyseburg, převor kláštera v Hammersleben a probošt od sv. Johannise společně s konventy ženských klášterů v Adersleben, v Hadmersleben, v Hedersleben a od sv. Buchardi v Halberstadtu (Beyte, 1934).

Heinrich Julius měl přitom značný majetek, neboť převzal od svého otce, vévody Julia (1568–1589),[8] knížectví s urovnanými financemi, zdravým zemědělstvím a lesním hospodářstvím, s dobrým základem důlní a hutní činnosti, kvetoucím obchodem a také s nemalým vinařstvím. Byly to vévodské vinice v Jerxheimu, v Schöningenu (obě v zemském kraji Helmstedt), vinice „před mlýnskou bránou“ („vor dem Mühlenthor“) na západ od Wolfenbüttel. Vinařství bylo provozováno také v Börnecke (okres Blankenburg) a asi také v Blankenburgu v blízkosti vévodského poplužního dvora. V roce 1588 vyprosil Julius na vévodovi Ludwigovi von Württemberg 20 000 sazenic révy a vinaře Wolfa Müllera se dvěma vinařskými čeledíny (Pape, 1995).

Především však Heinrich Julius zdědil po svém otci poklad – devět tun zlata, který však rozhazoval plnýma rukama. Na rozdíl od svého otce byl marnotratník. Na jeho dvoře panoval přepych jako ještě nikdy na žádném z knížecích dvorů.

Vévoda sloučil během svého panování (1589 až 1613) klášter Halberstadt s knížectvími Wolfenbüttel a Calenberg-Göttingen.

Před loveckým zámečkem Spiegelsberge v Halberstadtu byl v roce 1781 vztyčen nádherný portál z roku 1606, pocházející z biskupského zámku v Gröningenu.

V roce 1593 ev. 1599 převedl na sebe harcké hrabství Hohnstein (nedaleko od Lohry a Klettenbergu) a Regenstein-Blankenburg jako rodové léno. V roce 1596 přednesl požadavek na knížectví Grubenhagen.

Heinrich Julius byl člověk mimořádně vzdělaný[9] a měl také smysl pro umění.[10] Na druhé straně byl však také panovačný a rád se napil.

Nápad postavit sud se zrodil při jedné pitce, kterou pořádal vévoda Heinrich Julius pro hraběte Johanna Casimira, správce falckého kurfiřtství. Ten byl v roce 1586 u vévody v Gröningenu na návštěvě, kde ho jeho hostitel „častoval velkolepě několik dní" (Beyte, 1934). Falcký kurfiřt býval rád „ovíněný", už v Johannově mládí měla jeho matka obavu, aby „neonemocněl z nadměrného pití" (Hünnerkopf, 1927). Při této hostině prý došlo na sázku, která se zachovala jako legenda.

Sázka o velký sud

Vévoda Heinrich Julius a jeho host hrabě Johann Casimir popíjeli a klábosili. Johann Casimir se vychloubal svým velkým heidelberským vinným sudem[11] – podobný chtěl mít každý církevní pán, aby měl jeho dvůr náležitý lesk.

Řeč přišla také na personál. Host od Neckaru tvrdil, že každý pán je svými sloužícími podváděn. Heinrich Julius odporoval: „I když je dost nevěry na Zemi, vyskytuje se i věrnost. Podívejte, támhle přichází můj šafář Konrád, ten by mne nikdy nezradil."

Falcký místodržící se však nedal: „Pojďme se vsadit, že ani tento šafář není věrný. Kdo prohraje, nechá postavit velký vinný sud."

Konrád měl ve svém stádu pěkného ochočeného berana. Když na něho biskup zahvízdal, beran k němu přiběhl pro pamlsek a nechal se pohladit. Falcký hrabě vymyslel lest a pověřil svého dvorního šaška, aby berana tajně koupil. Šafář se nejprve vzpíral, nakonec však přece svolil. Chtěl se totiž oženit s krásnou Zuzanou, která ho však dosud odmítala, jelikož byl chudý. Obchod s beranem se tedy uskutečnil. Šafáře však hryzalo svědomí, a když se biskup po svém milovaném beranovi začal shánět, prozradil mu hříšník svůj čin.

Tak prohrál Johann Casimir svoji sázku a zaplatil berana i sud. Biskup Heinrich Julius potom uspořádal svatbu pro svého věrného šafáře a jeho krásnou Zuzanu (Wille, 1956; o. V., 1934).[12]

Heinrich Julius potom pozval z Landau nad Rýnem na svůj zámek bednáře Michaela Wernera, který v roce 1591 postavil pro Johanna Casimira první velký heidelberský sud s obsahem cca 125 000 litrů. Gröningenským sudem měl být ten heidelberský překonán a měl se stát největším vinným sudem v německých zemích. Dílo bylo dokončeno v roce 1598. Michael Werner se zdržel v Gröningenu od roku 1593 do roku 1598, získal mezi obyvateli mnoho přátel a byl všude rád viděn jako zámožný křestní kmotr (Williger, 1995).

Zázračně velký vinný sud a umělecké varhany

Spolu s tübingenským sudem[13] je gröningenský sud nejstarším obřím sudem Německa, který se zachoval do dnešních dnů. Je to působivý „mistrovský výrobek vyššího bednářského umění" a byl nazýván „zázračně velkým vinným sudem" (Pape, 1995).

Druhým mistrovským řemeslným kouskem, jehož ohlas se nesl všemi německými zeměmi, byly „umělecké varhany". V kapli gröningenského zámku je postavil v letech 1592 až 1596 halberstadtský varhanář David Beck. Měly 59 rejstříků a skládaly se pouze z kovových píšťal, kterých bylo 30 000. Měly již také zařízení pro vibrato. Jednalo se prý o varhany s nejsilnějším hlasem mezi nejušlechtilejšími německými varhanami (Allgermann, 1695).

Nástroj byl 2. srpna 1596 vysvěcen za účasti 55 nejvýznamnějších varhaníků ze všech částí Německa, „kterým biskup daroval 5 000 tolarů“ (Beyte, 1934). Do současnosti se z varhan zachovalo bohužel jen torzo v Halberstadtu a v Harslebenu (Reipsch, 1996).

K nejvýznamnějším návštěvníkům výjimečných varhan i sudu patřili zemští páni Banér, Wrangler, Piccolomini, také arcivévoda Leopold Wilhelm a Königsmarck, saský kurfiřt Georg I., „velký kurfiřt“ Friedrich Wilhelm I. (1646) a brandenburský kurfiřt Wilhelm II., v roce 1701 král Friedrich I. pruský (Allgermann, 1695).

Pruský král Friedrich II., zvaný „starý Fritz“, provedl v letech 1755 a 1756 inspekční cestu do tohoto malého města nad Bode, které jeho otec povýšil na posádkové město. Přenocoval na gröningenském zámku a prohléhl si i velký sud (Williger, 1995). Obě rarity viděl i ruský car Petr I. Všichni si také jistě vyslechli pověst o raráškovi v gröningenském sklepě.

Vinařský rarášek v gröningenském sklepě

Poté, co vévoda Heinrich Julius nechal v zámeckém sklepě postavit obří sud, objevil sklepmistr ve zdivu chatrné místo. Mladý zednický tovaryš Michael Reuter měl za úkol je vyspravit. Jelikož byl bez dozoru, dovolil si hojně popít znamenitého biskupova rýnského, až v opojení klesl na podlahu.

Když se o půlnoci probral, zjistil, že sklepmistr zamkl dveře těžkými železnými závorami. Tu uviděl človíčka, který seděl na sudu. Ten mu pokynul a řekl: „Jen s dobrou mírou můžeš víno pít. Jestli mi to slíbíš, osvobodím tě.“ To mu k smrti vyděšený mladík slíbil. Rarášek ho dovedl ke skryté skulině, která byla jen lehce zakryta kameny, a zmizel.

Michael unikl na svobodu a kameny navršil znovu před otvor. Šťasten, naživu a bez trestu hodlal původně dodržet svůj slib. To se mu však nepodařilo, neboť to byl vskutku opilec, který dokonce propil i dědictví po svém tchánovi.

Jednoho dne tovaryš zaslechl zvěsti, že vévodský vinný sud byl naplněn deseti sudy z nejlepší úrody. O půlnoci se připlížil k otvoru, odrovnal kameny a vklouzl do sklepa. Na velkém sudu opět seděl mužíček. Když Michael dychtivě vypil první pohár, zaslechl napomenutí: „Ty jsi neposlechl mou radu a nepil jsi s mírou.“ Tovaryš se však o raráška nestaral a dál pil lahodné víno. Příštího rána vévodský bečvář našel ve sklepě mladíka mrtvého (Gröninger Zeitung, 1934).

Zastav se uprostřed kroku, poutníče

Leuckfeld (1710) informuje o nápisu v latinském jazyce, připevněném na sudu. Nápis se bohužel nezachoval (citováno podle Mülverstedta, 1868).

Halt inne im Schritt, Wanderer!
Siehe und staune!
Dieses Faß
ist der Bewunderung würdig.
Es ist ein Werk
von großer Arbeit
und Mühe.
Die Amphora des Bacchus ist
ein Zeichen
der Vergangenheit.
Dies wird sein
ein Monument
der alten Zeiten.

Zastav se uprostřed kroku, poutníče!
Dívej se a žasni!
Tento sud
je hoden obdivu.
Je to dílo
velké práce a námahy.
Bacchova amfora
je znakem
minulosti.
Tento sud stane se
pomníkem
starých časů.

J. H. Schulz (1960) zná ještě jeden epigram v latině, který dal Heinrich Julius namalovat na sud. Historikové ho považují za rané vyznání uvědomělého zemského pána německé jednotě. Ani tento nápis se nezachoval.

Wann viele Dinge vereinigt werden,
Übertrifft ihre Stärke alles auf Erden.
Wann viel Wein in ein Faß kommt,
An Alter, Kraft und Stärke zunimmt,
Also, wenn's löblich deutsche Land,
Zusammenhält mit Herz un Verstand,
Stünd für ein Mann und ein Person
Übertreff's alle Nation.
Es dürfte sich Papst und Türk nicht regen,
Noch uns zu überfallen erwägen,
Daß solches geschehen, begehret durch uns
Herzog Heinrich Julius: Aber es höret noch jetzt niemand.
Wacht auf vom Schlafe allesamt
Und helft schützen das deutsche Land,
Eh Ihr werdet voneinander getrennt,
Fallet in Verderben, Schaden und Schand,
Wie vorgeschehen manchem Land.

Když se mnoho věcí spojí,
překoná jejich síla vše na Zemi.
Když přijde do sudu mnoho vína,
přibere na věku, mohutnosti a síle.
Když bude chvályhodná německá země
soudržná v srdci a v rozumu,
překoná všechny národy.
Nesmí se pohnout ani Turek,
aby nás přepadl.
Toto se nesmí stát, žádá vévoda Heinrich Julius.
Dnes ho však ještě nikdo neposlouchá.
Probuďte se všichni ze spánku
a pomáhejte střežit německou zemi,
aby nebyla rozdělena,
aby neupadla do záhuby, škod a hanby
jako v minulosti mnohé jiné země.

(Schulz, 1960; Hilarius-Blatter, 1941)

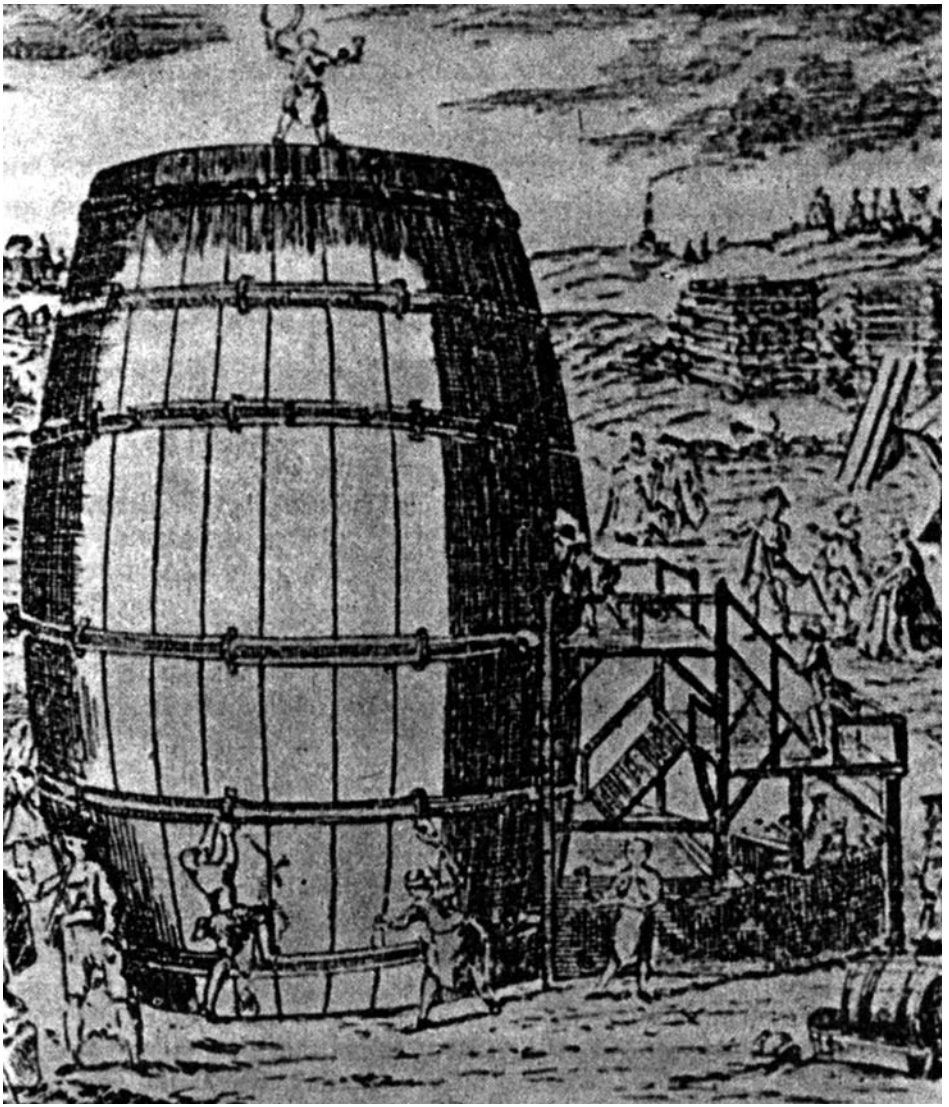

Mědirytina z roku 1782 (výřez). Tak viděl umělec obří sud skrytý v troskách gröningenského zámku. Sud byl znovu postaven ve sklepě nedalekého loveckého zámečku na Spiegelových horách u Halberstadtu.

Po smrti Heinricha Julia byl zámek spravován vyššími správními úředníky z Gröningenu a už jen vzácně obýván správci kláštera z Halberstadtu. Během třicetileté války se zde střídala císařská posádka se švédskou. Po vyhlášení vestfálského míru v roce 1648 připadl zámek spolu s biskupstvím Halberstadt Brandenburgu, v roce 1701 se stal pruským majetkem. Pruský král jej chtěl odkázat „své poslední choti jako její budoucí vdovský podíl" (Reales Staats-Zeitungs- und Conversations-Lexicon, 1722). K tomu však nedošlo a zámek se pozvolna rozpadal, až se budova nad sudem v roce 1770 zřítila. „Jen tak tak, že nezabila mlynáře, který šel kolem" (Williger, 1995). „Sudu hrozilo zničení" (Schulz, 1960).

Básník Leopold Friedrich Guenther von Goeckingk (1748–1828) vidí sud a jeho stav takto: „Je zatím zcela nepoškozený a mohl by ještě mnoho staletí sloužit jako památník

německého obžerství, pokud ho sklep, který nyní nemá žádnou střechu, nepohřbí do svých sutin“ (Zander, 1987). V roce 1817 byl nakonec zámek stržen.

Záchrana přišla z Halberstadtu

Záchrana přišla z blízkého Halberstadtu, sídla biskupa, a to v osobě kapitulního děkana Ernsta Ludwiga Christopha Spiegela, svobodného pána z Diesenbergu (1711–1787).[14]

Rodným krajem Spiegela, který smýšlel převážně protestantsky, byl kraj Warburg ve Vestfálsku (Westfalen) (Schulz, 1960). Kapitulní děkan získal v roce 1761 na jižním okraji Halberstadtu návrší, dosud využívané pouze jako pastvina pro ovce, a pomocí zahradních dekorací a komplexů budov vrch změnil na krajinný park. Tady také nechal postavit svůj lovecký zámeček a do jeho mimořádně velkého sklepa dal přenést gröningenský sud. W. Baumann, svědomitý místní historik z Halberstadtu, datuje začátek práce na loveckém zámečku do roku 1769. Stavba byla ukončena 18. 4. 1782 (Schulz, 1960). Park byl podle děkana nazván „Spiegelovy hory“ (Spiegelsberge) (o. V., 1997).

Dne 15. prosince 1780 se Spiegel připravoval na návštěvu krále Friedricha II., aby mu předal gröningenský vinný sud. Jako dar mu ho potom král vrátil 21. prosince 1780

Bednář (bečvář) při práci, dřevoryt z roku 1493.

Bečváři, dřevoryt od Josta Ammana, kolem roku 1568.

(Schulz, 1969). Trvalo však ještě déle než rok, než byl sud konečně přenesen na svoje nové místo. Dobové zápisy referují: „Dne 18. prosince 1781 leží sud ještě v Gröningenu...“ „Dne 1. ledna 1782 je stavba již rozestavěná, ale sud ještě nestojí...“ „Dne 17. dubna 1782 jsou stavební práce dokončeny“ (Schulz, 1969).

Dech dějin ve sklepním podlaží

Ernst Ludwig Christoph Spiegel z Diesenbergu chtěl gröningenský sud zachovat jako vzpomínku na 16. století a také na působení a život biskupa Heinricha Julia. A skutečně se mu to podařilo! Dech dějin vane sklepním podlažím zámku na Spiegelových horách, kam byl gröningenský obří sud postaven, aby působil svým kouzlem na návštěvníky sklepení.

Působivá je však především jeho historie, která byla psaná jedním knížecím biskupem, jedním kapitulním děkanem a jedním králem, především ovšem velkými německými bednáři, stolaři, tesaři a dalšími zručnými řemeslníky.

Halberstadtský básník E. K. Clamer se o tom zmiňuje ve své básni:

Und darum wird auf den Spiegelsbergen
ein Keller gebaut, worin der Durchreisende
ohne die alten Herren in Folio und Quart
nachzuschlagen, eine große Strecke aus der
Sittengeschichte des 16. Jahrhunderts mit
einem Male übersehen kann.

Proto byl postaven na Spiegelových horách
sklep, kde kolemjdoucí
bez starých pánů, ve foliích a kvartech[15]
hledá, aby mohl naráz přehlédnout velkou vzdálenost
z mravních dějin 16. století.

(Clamer, 1828; Schulz, 1960)

Víno, když se pije s mírou ...

Franciscus Allgermann (1695)[16] vychvaluje sud a jeho knížecího stavitele. Jeho báseň přináší detailní přehled o množství použitého materiálu včetně údajů o nejrůznějších starých mírách, jejichž vzájemný vztah je dodnes zajímavý:

In diesem findet man die Maaß / Wie groß zu Grüning sey
dz Faß /
Welchs Hertzog Heinrich Julius / Mit Rhein Wein voll ge-
füllet aus /
Des gleichen was an Holtz und Eisin
Verbraucht am Faß / wie zu beweisin
Und man dasselbe frey anschaut / Auch wer der Meister,
ders gebaut.
Und ob man wol zu Heidelberg / Imgleichen sind ein sol-
ches Werck /
Welchs dieser Meister hat gemacht /
Ist doch weit grösser Kunst vollbracht
An diesem Faß / ist dem ungleich /
Die Läng / Weit / Größ es nicht erreicht /
Hält hundert sechtzig Fuder Wein /
Und eins drübr / sechzehn Vierthel sein /
Ein Fuder Wormser Eich sechs Ahm /
Ein Ahm zween[17] *Eimer thut zusamm*
Halten vier hundert achtzig Maß: Nun hastu wie viel hält das Faß;
Doch mußt diß noch dabei verstehen / Daß vier Maß auff ein
Viertel gehn
Derselben zwantzig auff ein Ahm / Und thut ein Fuder all-
zusamm
Zwey hundert viertzig Stübchen Wein /
Am Faß ein hundert Centner seyn.
Neuntzig / neun Pfund / sag ich gantz frey /
Sechs hundert dreissig fünff hälsts gar
Centner / neuntzig acht Pfund fürwar;

Hält in der Läng 30 Werckschuch /
Achtzehn / zween Zoll /ist hoch im Bauch.
Diß ist das Faß / aber Sprach spricht
Vom Wein / wenn mann ihn massiglich:
Trinckt / daß er fein erqvicken thut
Des Menschn Leben / macht frölichen Muth.
Zur Nothdurff trincken er erfreut /
Beyd Leib und Seel / auch Hertzenleyd /
Bringt gleichesfals / wenn man ohn Ziel
Ihn braucht / und ohn Maaß sauffen will.
Drumb er denn auch erschaffen ist / Mißbrauch verderbt alls
jeder Frist:
Also hastu nun Leser mild / Wie viel sey in das Faß gefüllt /
sein Gröss und Gewicht, abr doch viel baß
Dir soll gefalln diß herrliche Faß /
Wenn Du es magst mit Augen schaun /
Und auch die Kirch / so lassen baun
Sein Fürstlich Gnad gar nah darbey /
Reiß nur dahin / es steht dir frey /
Wird dich nicht reun / sag ich ohn Scheu.
Dieses Faß kostet ohne Holtz über 6000 Reichsthaler.
Franciscus Allgermann / f. 4. May / Anno 1602.

Zde nachází se udání míry, jak velký je gröningenský sud,
který vévoda Heinrich Julius naplnil rýnským vínem.
Kolik bylo dřeva a železa
potřeba na sud, se zde ukazuje.
Můžete se také svobodně podívat, kdo byl mistr,
který ho postavil.
Vzpomeňte na Heidelberg, je tam stejné dílo,
které vytvořil stejný mistr.
Přesto předvedl mnohem více umění
na tomto sudu, je jiný, než tamten,
tamten délky, šířky, velikosti tohoto nedosahuje.
Obsahuje sto šedesát sudů (Fuder) vína
a jeden navrch, k tomu šestnáct čtvrtí (Viertel).
Jeden sud (Fuder) podle wormského cejchu je šest sudů (Ahm),
jeden sud (Ahm) a dvě vědra (Eimer) dávají dohromady
čtyři sta osmdesát mázů (Maß): nyní kolik obsahoval sud;
Je třeba však pochopit, že čtyři mázy vejdou se do
jedné čtvrti.
Těch samých na jeden sud (Ahm) je dvacet. A pak v jednom sudu (Fuder)
bude vína dvě stě čtyřicet přepravních sudů (Stübchen).
Šest set třicet pět obsahuje čistých
centů (Centner) a devadesát osm liber (Pfund) věru.
Má na délku třicet střevíců (Werkschuh),
osmnáct střevíců a dva couly (Zoll) je vysoký v břichu.
Toto je sud. Ale mluví se
o víně: pokud se střídmě
pije, tak ušlechtile osvěží
lidský život, obveselí mysl.
Když ho tělo potřebuje, pije se s potěšením,

tělu, duši i srdci však žal přináší,
když se bez cíle a míry
chcete opíjet.
Proto také bylo stvořeno,
aby pomáhalo
v každé době veškerý nešvar překonat.
Tak tady vidíš, čtenáři milý, kolik bylo do sudu naplněno,
jeho velikost a váhu. Ale přece mnohem více
by se Ti měl líbit tento nádherný sud,
až ho spatříš na vlastní oči.
Také kostel, který nechala postavit
Jeho knížecí milost hned nedaleko.
Zajeď si tam, je volně přístupný,
litovat nebudeš, říkám beze studu.
Tento sud stojí bez dřeva více než 6 000 říšských tolarů (Reichsthaler).
Franciscus Allgermann, 4. května 1602.

Od dřeva a železa k sudu

Co uvádí Základní popis (Gründliche Beschreibung – Allgermann, 1695) o materiálu, který potřeboval bednář ke stavbě gröningenského sudu? Údaje jsou ve střevících (Werkschuh) nebo v cloulech = palcích (Zoll). Byly to staré délkové nemetrické míry, které měly různou velikost podle místa a regionu.

Střevíc: Anhaltsko = 31,38 cm, Bádensko = 30 cm, Brunšvicko (Braunschweig) (také Werk-fuß) = 28,54 cm, Drážďany = 28,34 cm, Frankfurt nad Mohanem = 28,46 cm, Hessensko (velkovévodství) = 25 cm, Hessensko (kurfiřtství) = 28,77 cm, Lipsko = 28,32 cm, Lüneburk = 29,21 cm, Prusko (Preußen) = 31,38 cm, Sasko (Sachsen) = 28,33 cm, Durynsko (Thüringen) = 28,82 cm (podle Albertiho, 1957).

Coul: Bádensko = 3 cm, Frankfurt nad Mohanem = 2,43 cm, Hessensko (kurfiřtství) = 2,86 cm, Prusko = 2,62 cm, Sasko = 2,36 cm, Würtembersko = 2,86 cm (podle Albertiho, 1957).

Dřevo:

Na sud bylo potřeba 93 dužin, každá dlouhá 30 střevíců. Každá dužina je na konci tlustá 8 palců a ⅓ palce. 12 palců dává jeden střevíc. Sud je dlouhý 30 střevíců. Vnitřní průměr je 18 střevíců a 2 palce, obě dna sudu jsou vysoká 18 střevíců a 2 palce.

Obruče – každá je tlustá 9 palců. Sud má dvě hlavní obruče, každá je na konci široká jeden střevíc a 4 palce. Před oběma dny sudu jsou tři svorníky se šesti podložkami.

Stavbu sudu popisuje bednářský mistr Rolf Götze z Drážďan takto: „Dužiny neboli sudové latě – jsou to plochá prkna z dubového dřeva, která mají délku odpovídající délce sudu a jsou ve vlhkém teple ohnutá do tvaru boku sudu. Přesně vypočtené množství takovýchto dužin tvoří trup sudu. Na svých koncích jsou uzamčené do drážky. Kratší část dužiny, která vyčnívá, se nazývá žabka. Na jedné dužině je otvor na zátku – kruhový otvor, k jehož uzavření slouží dřevěná zátka. Dále je zde výpusť, umístěná na dužinách blízko okraje. Ta je uzavřená pípou a slouží k vypouštění tekutiny. Obruče, jež drží pohromadě celé tělo, jsou zhotoveny z poddajného dřeva (vrba, líska, bříza, smrk) nebo z kované oceli. Nejdůležitější obruče na sudu, také nazývané hlavní obruče, jsou na hlavě a břichu. Příčně tělem sudu je napnutý sloupek – svorník. Svorník je umístěný i před dvířky v předním dně.“ (Meyers, 1894)

Železo:

Obruče byly pobity 316 páry ocelových pásů. Obruče a ocelové pásy byly vzájemně sešroubovány 955 ocelovými šrouby. Tyto obruče a šrouby vážily dohromady 123 centů a 99 liber. Jeden cent brunšvické váhy obsahoval 114 liber. Podle wormské váhy je to 110 liber.

Víno:
Dovnitř bylo nalito 160 sudů (Fuder) a 16 čtvrtí vína.[18] Každý sud (Fuder) wormské cejchovní míry měl 6 sudů (Ahm). Jeden sud (Ahm) obsahoval 20 čtvrtí a jedna čtvrť 4 mázy. Do jednoho sudu (Ahm) se vešlo 40 přepravních sudů (Stübichen). Všeho vína bylo 28 672 přepravních sudů. Jeden sud (Fuder) pojal bohatě 840 přepravních sudů a rýnských mázů (Maaß) 480. Vína bylo 966 sudů (Ahm) a 32 přepravních sudů.

Váha:
Přepravní sud pojal 8 liber. Víno tedy vážilo 309 370 liber. To bylo 2 713 centů a 94 liber. Prázdný sud je těžký 636 centů a 18 liber. Beyte udává 636 centů (Beyte, 1934). Dohromady vážilo dřevo, ocel a víno 3 448 centů a 44 liber – bez lůžek. Sud spočívá na deseti navzájem spojených lůžkách.

Cena:
Sud stál více než 6 000 tolarů (Reichsthaler) bez dřeva a vína.

Gröningenský sud má obsah 161 125,424 litru
Nalezené údaje o obsahu sudu, přepočítané na současné litry, se závažně odlišují. Různá čísla vznikla, když byly údaje od Franciska Allgermanna z roku 1602 (Allgermann, 1695) přepočítávány na současný metrický systém. Můžeme vzít drážďanskou, saskou, pruskou a snad ještě i jinou míru.

Williger (1995) píše: „Podle pruských hodnot, a jenom ty jsou pro Gröningen rozhodující, bylo v gröningenském sudu 146 552 litrů vína.“ Ziegler (1969) zase argumentuje, že v době vzniku obřího sudu patřil Gröningen brunšvickému knížectví (Braunschweig), a proto přepočítáváme objem kapalin podle „wormské míry“ a zejména sud (Ohm = Ahm) podle „wormského cejchu“. Také Allgermann (1695) je jednoznačný: „Jeden sud (Fuder) wormského cejchu má šest sudů (Ahm).“

Přepočet podle staré brunšvické a lüneburské míry z roku 1693 dá 137 454,56 litru. Také je to 144 564,32 litru nebo 144 610,69 litru, když použijeme přepočet z roku 1600 v Brunšvicku. Další údaj 150 360,32 litru vznikne podle staré brunšvicko-lüneburské míry z roku 1682 (Ziegler, 1969; Urkundebuch der Stadt Brauschweig, 1873–1912; Accise-..., 1686). Schulz (1960) převzal svých 1 370,5 hektolitru z Niemanna (1824), který ovšem nepřípustně zaokrouhloval.

Vezmeme-li starou míru z Porýní pro sud (Fuder) = 8,55 hektolitru a pro čtvrť = 7,141 litru, pak při přepočtu dostaneme 137 881,95 litru. Vezmeme-li malý heidelberský sud (Fuder) o obsahu 949,2 litru a čtvrť z Porýní = 7,141 litru, pak dojdeme k objemu gröningenského sudu 152 935,456 litru (Verdenhalven, 1993). Vezmeme-li brunšvický sud (Fuder) = 4 Oxhofty = 6 sudů (Ohm) = 899,97 litru a hesenskou čtvrť (Viertel für Hessen) = 7,17 litru, pak dostaneme objem sudu 145 009,91 litru (Alberti, 1957).

Podle Gusseka (1990) je to 132 760 litrů. Podle Schulze (1960) a v halberstadtském prospektu „Spiegelsberge“ (o. V., 1997) je to 137 050 litrů. Podle Willigera (1995) 146 552 litry. Beyte (1934) se o přepočet nepokusil.

Zde vidíme, jak svízelný je přepočet údajů od Allgermanna (1695) na současnou metrickou míru. Také se ukazuje, že přepočty Gusseka (1990), Schulze (1960), Niemanna (1824), údaje z halberstadtského prospektu (o. V., 1997) a přepočty Willigera (1995) podle brunšvické a wormské míry jsou moc malé.

Při výpočtu materiálu potřebného ke stavbě uvádí Allgermann „cent – brunšvickou váhu“ a „wormskou váhu“. Wormský sud (Ohm = Ahm) pro víno, ocet a pivo měl obsah 166,66 litru, wormská „pravá cejchovací čvrť“ (rechte Eichviertel) měla obsah 8 litrů (Krause, 1956; Biehn, 1934).

Zaměříme se tedy na wormskou míru: přepočet gröningenského sudu podle starší wormské míry je následující: 151 086,72 litru podle wormských přepravních sudů (Stübchen) po 3,648 litrech z roku 1600. Také je to 155 654 litru podle wormské míry pozdního

středověku: jeden sud (Fuder) po 6 sudech (Ohm) = cca 966 litrů, „pravá cejchovací čtvrť“ po 8 litrech.

Nejpravděpodobnější výsledek vznikne přepočtem novější wormské míry: 161 sudů (Fuder) po 6 wormských sudech (1 Ohm = 166,664 litru) = 160 997,424 litru plus 16 wormských „pravých čtvrtí“ (1 čtvrť = 8 litrů) = 128 litrů. Dohromady tedy 161 125,424 litru.

Rozdílné údaje existují také o délce stavby sudu a době jeho dokončení. Pape (1995) a Mülverstedt (1868) uvádějí dobu stavby od roku 1580 do roku 1594, což je s největší pravděpodobností špatný údaj, protože do roku 1591 stavěl Michael Werner Johannu Casimirovi první heidelberský sud (Williger, 1995). V halberstadtském prospektu „Spiegelsberge“ (o. V., 1997) je uváděn rok ukončení stavby 1594, Beyte (1934) uvádí 1596, Reipsch (1996) 1594–1596. Nejspolehlivějšími jsou s největší pravděpodobností autoři Schulz (1960), Williger (1992) a Zander (1987), kteří píší, že stavba sudu probíhala v letech 1593–1598.

Zda byl však sud kdysi naplněn vínem, jak se zmiňuje Allgermann (1695), není bezpečně doloženo.

V publikaci je citováno více pokusů různých autorů přepočítat obsah sudu ze starých nemetrických jednotek na novější metrické. Všichni citovaní autoři vycházejí z objemových jednotek a většina z jednoho údaje – od F. Allgermanna (1695) o množství vína, které bylo nalito do sudu. Je to 161 sudů (Fuder) a 16 čtvrtí. Pro přehled jsem uváděné přepočty srovnal podle velikosti a zaokrouhlil na celé litry:
132 760 litrů (Gussek, 1990)
137 050 litrů (Schulz, 1960; Niemann, 1824; Das Weinfaß, 2007)
137 454 litrů (Ziegler, 1969)
137 882 litrů (Verdenhalven, 1993)
144 564 litrů (Ziegler, 1969)
144 610 litrů (Ziegler, 1969)
145 010 litrů (Alberti, 1957)
146 552 litrů (Williger, 1995)
150 360 litrů (Ziegler, 1969; Urkundebuch..., 1873–1912; Accise- ..., 1686)
151 087 litrů ? (Coburger, 1999)
152 935 litrů (Verdenhalven, 1993)
155 654 litrů (Coburger, 1999)
161 125 litrů (Coburger, 1999)

Různých čísel je tolik, že je obtížné vyhodnotit skutečnost. D. Coburger je navzájem porovnal a nakonec z nich vybral údaj 161 125,4 litru, který považuje za „nejpravděpodobnější obsah sudu“. Napadlo mne, že by se obsah sudu dal odvodit i z jiných údajů, než je objem vína. Uváděna je totiž ještě váha (= hmotnost) vína, jehož bylo do sudu nalito 28 672 přepravních sudů nebo taky 2 713 centů a 94 liber. Dále je známa váha plného sudu – 3 448 centů (Beyte, 1934) nebo 3 448 centů a 44 liber (Allgermann, 1695). Existují také údaje o váze prázdného sudu – 635 centů 98 liber (Allgermann, 1695), 636 centů (Beyte, 1934), 636 centů a 18 liber (Allgermann, 1695) a nebo 636 centů 99 liber (Das Weinfaß, 2007).

Než jsem však začal počítat, všiml jsem si některých nesrovnalostí. Pokud jsem nepřehlédl nějakou skutečnost nebo se sám nespletl, je jejich výčet následující:

1. *Platí-li, že vína se vešlo do sudu uváděných 28 672 přepravních sudů po 8 librách, vyjde při vynásobení najevo, že to není uvedených 309 370 liber, nýbrž jen 229 376 liber, které jsem vypočetl já.*
   Pokud by pro víno platila přece jen uváděná váha 309 370 liber, neplatí zas uváděná hodnota 2 713 centů a 94 liber, nýbrž je to dle mého výpočtu v centech 2 812,5 (1 cent = 110 liber – Allgermann, 1695; Reich, 2007).
2. *Pokud platí, že množství vína vážilo uváděných 2 713 centů a 94 liber, nemůže platit uváděných 309 370 liber – při mém přepočtu je to 298 524 liber.*

3. Vycházím-li ze svého výpočtu pro váhu vína 229 376 liber, neplatí uváděných 2 713 centů a 94 liber, nýbrž je to v centech cca 2 085.
4. Platí-li, že prázdný sud vážil uváděných 636 centů a 18 liber, neplatí uvedených 2 713 centů 94 liber (pro víno) – platný je pak můj výsledek 2 812 centů a 26 liber. Stejně tak nemůže platit uváděných 3 448 centů a 44 liber (pro plný sud), ale správný by měl být můj výsledek 3 349 centů a 112 liber.
V básni F. Allgermann zmiňuje váhu prázdného sudu – 635 centů a 98 liber. D. Coburger však cituje 636 centů a 18 liber (Allgermann, 1695). Našel jsem také údaj 636 centů a 99 liber (Das Weinfaß, 2007). Libra je ovšem natolik malá váhová jednotka (cca 0,5 kg), že tato drobná nesrovnalost výsledky výpočtů příliš neovlivní.
5. Údaj 151 087 litrů (bez zaokrouhlování = 151 086,72 litru) uvádím s otazníkem, protože jsem nezjistil, jakým způsobem k němu autor dospěl (Coburger, 1999).

Rozhodl jsem se, že budu přepočítávat všechny výše uvedené eventuality, ať už jsou citované v literatuře, nebo jsem k nim dospěl vlastním výpočtem, a nakonec je vzájemně porovnám.

Vztahy mezi dobovými objemovými a váhovými jednotkami jsem musel vyhledat, protože v publikaci chybějí. Při přepočtu liber na kilogramy vycházím z údajů pro rok 1504 v Hamburku – 1 libra = 0,48 kg. Našel jsem pro rok 1504 také údaj z Lübecku – 1 libra = 0,6 kg. Podle jiného zdroje byla její hodnota také 561 g (Hmotnost – převodní tabulky hmotnosti, 2007). Pro zjednodušení budu používat běžnější přepočet – 1 libra = 0,5 kg (Reich, 2007; Siebenschein, 1988). Dále beru v úvahu, že jeden litr vína má hmotnost cca 1 kg.
1. Uváděných 309 370 liber vína je po přepočtu 154 685 kg (= litrů).
2. Údaj 229 376 liber pro víno, který jsem vypočetl, bude po přepočtu 114 688 kg (= litrů). Toto číslo je již na první pohled příliš malé, takže tento přepočet zřejmě nebude správný.
3. Uváděných 2 713 centů a 94 liber vína je po přepočtu 135 697 kg.
4. Údaj 2 812,5 liber vína, který jsem vypočetl, je po přepočtu 140 625 kg.
a. Uváděných 3 448 centů 44 liber pro plný sud je 172 422 kg.
b. Uváděná váha prázdného sudu 636 centů a 18 liber odpovídá 31 809 kg. Tento údaj je pravděpodobný – mikulovský sud, zvážený v roce 2000, má hmotnost 26 100 kg.
c. Odečtu-li od svého výsledku 172 422 kg (váha plného sudu) váhu prázdného sudu 31 809 kg, dostanu 140 613 kg, což je váha vína.

Výsledek mého srovnávacího testu je následující: Ať počítám jak počítám, „nejpravděpodobnější obsah sudu“ 161 125,4 litru nedosáhnu. Nejvíce se této hodnotě přiblížím, přepočtu-li uváděných 309 370 liber vína – vyjde cca 154 685 kg (= litrů) vína, což není velká odchylka (cca 4 %). Jenomže pak neplatí buď uvedené množství přepravních sudů (28 672), nebo nemůže platit přepočet – 1 přepravní sud = 8 liber (bohužel přepočet přepravních sudů na libry jsem neměl k dispozici). Ostatní výpočty dávají výsledky ještě nižší, a to kolem 140 600 kg, v jednom případě dokonce jenom cca 135 700 kg. Tyto hodnoty se naopak podobají nižším číslům, ke kterým dospěli při přepočtech objemových jednotek např. Schulz (1960), Verdenhalven (1993), Williger (1995) nebo Alberti (1957) – hodnoty od cca 137 000 litrů do cca 146 550 litrů.

Pokud přepočtu uváděný údaj o naplněném sudu – 3 448 centů 44 liber – a váhu prázdného sudu – 636 centů a 18 liber, které pak navzájem odečtu, vyjde mi obsah sudu jen 140 613 litrů. Tento výsledek zas vyvrací „nejpravděpodobnější obsah sudu“ a odpovídá opět některým menším uváděným přepočtům – např. Schulz (1960) – 137 050 litrů, Verdenhalven (1993) – cca 137 882 litrů.

Závěrem tedy mohu konstatovat, že s největší pravděpodobností je obsah sudu menší, než je uváděných „nejpravděpodobnějších“ 161 125,4 litru. Je zde však tolik nejasností a různých názorů, že se pouhou polemikou, přepočty a odhady nastíněný problém nedá vyřešit.

Na doplnění jsem ještě zkusil přepočítat délky. Výsledků je také několik, podle toho, které jednotky použiji. Podle Willigera (1995) by to měly být pruské jednotky – výsledek

je následující: délka sudu 9,41 m, vnitřní průměr 5,7 m, výška dna 5,7 m. Použiji-li saské jednotky, vyjde délka sudu 8,49 m, vnitřní průměr 5,15 m, výška dna 5,15 m. Při přepočtu pomocí brunšvické jednotky podle Zieglera (1969) dostaneme délku sudu 8,56 m, vnitřní průměr 5,14 m a výšku dna 5,14 m.

Výsledek tedy kolísá od 8,5 m do 9,4 m (délka sudu), od 5,7 m do 6,15 m (vnitřní průměr) a od 5,7 m do 6,15 m (průměr dna).

Situace mi připomíná začarovaný kruh, ze kterého lze úspěšně vystoupit pouze jedním způsobem, a to je zvážení sudu a změření jeho velikosti a objemu moderními metodami. Musel by se ovšem najít někdo, kdo by zorganizoval a hlavně zaplatil takovouto akci, která by v praxi nebyla vůbec jednoduchá a snadná – vážení sudu by vzhledem k jeho stáří mohlo být dokonce nebezpečné (viz podobná akce v Mikulově, Pokorný, 2004b).

Poznámky:

[1] Říšský sněm bylo původně shromáždění stavů Svaté říše římské, sloužící jako protiváha císařské centrální moci (od 12. století), od roku 1495 se stal pevnou institucí říšské ústavy. Do roku 1663 byl sněm svoláván obvykle 40krát ročně – jeho rokování trvalo i několik týdnů, později zasedal permanentně. Od roku 1871 se stal Říšský sněm parlamentem Německé říše (Reichstag [HRR], 2007).

[2] V roce 1560 se Günther XLI. von Schwarzburg oženil z politických důvodů se sestrou Viléma Oranžského, Katharinou von Nassau-Dillenburg (Günther XLI. [Schwarzburg], 2007).

[3] Kolik obřích sudů bylo v Německu skutečně postaveno, se již bohužel nedá přesně spočítat ani doložit – viz tabulka v RegioMu 2004 (Pokorný, 2004a).

[4] Viz tabulky v RegioMu 2004 (Pokorný, 2004a).

[5] Pro nás je zajímavá informace, že Heinrich Julius byl činný také v Praze. Ačkoliv byl protestantským knížetem, podařilo se mu získat důvěru katolického císaře Rudolfa II. Od roku 1607 až do své smrti působil v císařské dvorní radě, kde využíval své skvělé právnické znalosti a diplomatickou obratnost. V té době vícekrát pobýval v Praze a tady také zemřel (Heinrich Julius [Braunschweig-Wolfenbüttel], 2007).

[6] V letopočtu úmrtí je překlep – Heinrich Julius zemřel v roce 1613 (Heinrich Julius [Braunschweig-Wolfenbüttel], 2007; Heinrich Julius [1564-1613] Herzog zu Braunschweig-Wolfenbüttel, 2007).

[7] Heinrich Julius nosil kromě uvedených titulů ještě jeden, a sice kníže von Braunschweig-Wolfenbüttel. Kromě toho, že byl biskupem v Halberstadtu, spravoval v letech 1582–1585 také biskupství v Minden (Heinrich Julius [Braunschweig-Wolfenbüttel], 2007; Heinrich Julius [1564–1613] Herzog zu Braunschweig-Wolfenbüttel, 2007; Liste der Bischöpfe von Minden, 2007).

[8] V letopočtu narození se nachází překlep – otec Heinricha Julia se narodil v roce 1528 (Heinrich Julius [1564–1613] Herzog zu Braunschweig-Wolfenbüttel, 2007).

[9] Zdá se, že Heinrich Julius byl vůbec člověk mimořádný. Nejenže patřil k nejvzdělanějším lidem své doby, když absolvoval obsáhlé teologické, právnické i humanitní vzdělání, které mu zařídil jeho otec, byl však také mimořádně schopný. Už ve 12 letech se stal rektorem Univerzity v Helmstedtu, kterou založil jeho otec, a ve 14 letech definitivně převzal po svém otci biskupství Halberstadt (Heinrich Julius [1564–1613] Herzog zu Braunschweig-Wolfenbüttel, 2007).

[10] Heinrich Julius miloval divadlo, a angažoval proto anglickou kočovnou divadelní společnost Roberta Browneho. Její původně zamýšlené krátké vystoupení se protáhlo na několikaletý pobyt a divadelní představení se hrála nejen na zámku, ale také ve městě pro obyčejný lid. Usedlý divadelní soubor v té době v Německu neexistoval, proto je Wolfenbüttel považován za první německé město se stálým divadlem.

Sám vévoda sepsal několik divadelních kusů ve stylu tradiční rozpustilé taškařice, naléhal však na herce, aby diváky nevystavovali neřesti, a raději je poučili. Jeho hry obsahovaly realistické scény ze života, byly plné drastických efektů, tanečních a hudebních vložek i postav bláznů (Heinrich Julius [1564–1613] Herzog zu Braunschweig-Wolfenbüttel, 2007).

[11] Domnívám se, že hrabě Johann Casimir se v roce 1586 nemohl chlubit svým obřím sudem, snad jedině nápadem, že si ho pořídí, protože podle dostupných informací se jeho sud stavěl teprve v letech 1589–1591 (Coburger, 1999). Zmínku o sudu v Heidelbergu lze nalézt ve sborníku RegioM 2004 (Pokorný, 2004a), podrobnější informace bude v pokračování tohoto článku.

[12] Nepodařilo se mi bohužel zjistit, zda jsou některé údaje z legendy pravdivé – především zda hrabě Johann Casimir opravdu financoval stavbu gröningenského sudu.

[13] Zmínku o sudu v Tübingenu lze nalézt ve sborníku RegioM 2004 (Pokorný, 2004a), podrobnější informace bude v pokračování tohoto článku.

[14] Našel jsem také jiné datum jeho smrti – 22. května 1785 (Ernst Ludwig Spiegel, 2007; Heinrich Julius [Braunschweig-Wolfenbüttel], 2007). Objevil jsem i zmínku o květinách kladených na jeho hrob ze dne 7. 6. 1785, která také vylučuje úmrtí až v roce 1787 (Gleim, 1785).

[15] Staré, už neužívané formáty papíru.

[16] Franciscus Allgermann = Franz Algermann (1548–1613) – německý historik a básník (Franz Algermann, 2007).

[17] Tvar číslovky zwei (dva), používaný při některých příležitostech (tzv. Hochdeutsch) až do 18. století (Zwei, 2007).

[18] Zde je nejspíš drobná chyba buď v textu, nebo v citaci – Allgermann (1695) píše o 161 sudech a 16 čtvrtích.

Literatura:

Accise- und Consumations-Ordnung für Stadt und Fürstentum Lüneburg vom 20. Oktober 1686. Stadtarchiv Lüneburg.

Alberti, H.-J von 1957: Maß und Gewicht. Berlin.

Allgermann, F. 1695: Gründliche Beschreibung Wunder = schöner Kirchen und Kunstbaren = Wercks / wie auch des Grossen Fasses auf dem Churf. Brandenburgischen Residentz = Hause Grüningen / Gedruckt in Halberstadt bey Johann Erasmus Hynitzsch. Reprint von Ralph-Jürgen Reipsch und Wolf Hobohm, Oschersleben, 1996.

Beyte, F. 1934: Geschichte der Stadt Gröningen. Gröningen.

Biehn, H. 1934: Meister Eckehard und die Wormser Hohlmaße. In: Der Wormsgau 2, 29–34.

Clamer, E. K. 1828: Leben und auserlesene Werke. Stuttgart.

Coburger, D. 1999: Das Riesenweinfaß an der Bode. Halberstadt.

Ernst Ludwig Spiegel. [online], [cit. 2007-07-16]. Dostupný z <http://www.harz-online.de//spiegel_hbs/spiegel.html>.

Franz Algermann. In Wikipedia [online], [cit. 2007-11-12]. Dostupný z <http://de.wikisource.org/wiki/Franz_Algermann>.

Geschichte der Spiegelsberge [online], [cit. 2007-08-17]. Dostupný z <http://www2.halberstadt.de/index.php?id=109002011190>.

Gleim, Johann Wilhelm Ludwig: Blumen auf unseres (Ernst Ludwig Frhr.) Spiegels Grab. Halberstadt, 1785. In Bestandverzeichnis der Gleimbibliothek [online], [cit. 2007-07-12]. Dostupný z <http://www.gleimhaus.de/gleim_werke.pdf>.

Gröninger Zeitung, 1934, 47 Jg., Nr. 77, Festbeilage zur 1000-Jahrhundert Gröningen.

Günther XLI. (Schwarzburg). In Wikipedia [online], [cit. 2007-11-12]. Dostupný z <http://de.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCnther_XLI._(Schwarzburg)>.

Gussek, K.-D.1990: Der Wein, In: BI-Lexikon. Leipzig.

Hänselmann, L.-Mack, H. (Hrsg.) 1873–1912: Urkundebuch der Stadt Brauschweig, hrsg. von, Bd. 1–4. Braunschweig.

Heinrich Julius (1564–1613) Herzog zu Braunschweig – Wolfenbüttel. [online], [cit. 2007-07-12]. Dostupný z <http://www.welfen.de/heinrich10.htm>.

Heinrich Julius (Braunschweig-Wolfenbüttel). In Wikipedia [online], [cit. 2007-07-12]. Dostupný z <http://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Julius_%28Braunschweig-Wolfenb%C3%BCttel%29>.

Helfenberger, K. 1928: Geschichte der Böttcher-, Küfer- und Schäfflerbewegung. Verband der Böttcher, Weinküfer und Hilfsarbeiter, Bd. 1. Bremen.

Hilarius-Blätter, 1941, Heimatkundliche Beilag der Halberstädter Zeitung und Intelligenzblatt, 5. Jg.

Hmotnost – převodní tabulky hmotnosti [online], [cit. 2007-08-20]. Dostupný z <http://www.converter.cz/prevody/hmotnost.htm>.

Hünnerkopf, R. 1927: Die Heidelberger Fässer. – In: Mein Heimatland. Badische Blätter für Volkskunde, ländliche Wohlfahrtspflege, Denkmal- und Heimatschutz, Familienforchung. 14. Jahrgang. Karlsruhe.

Jacobs, E. 1868: Das große Weinfaß zu Gröningen in einer alten Schul=Komödie. In: ZHV, 1. Jg.

Jagdschloss Halberstadt [online], [cit. 2007-08-17]. Dostupný z <http://www.harztourismusmanagement.de/tagungsharz/specloc.php?id=19>.

Jagdschloß mit Gaststätte und Weinfaß [online], [cit. 2007-07-16]. Dostupný z <http://www.harz-online.de/spiegel_hbs/schloss.html>.
Jauernig, R. 1929: Die alten in Thüringen gebräuchlichen Maße und ihre Umwandlung. Gotha.
Kahnt, H. – Knorr, B. 1986: Alte Maße, Münzen und Gewichte (BI-Lexikon). Leipzig.
Kobuch, M. 1971: Tabellen alter Maße, Gewichte und Münzen. In: Taschenbuch des Archivwesens der DDR. Berlin.
Kraus, U. 1993: Als Gröningen noch große Politik machte. – In: Volksstimme. Magdeburg.
Krause, R. 1956: Umrechnung der im ehemaligen Groherzogtum Hessen vor 1817 gebrauchten Ortsmaß in das metrische System. Darmstadt.
Landry, W. 1999: Das Faß. Vom Römerfaß. Bad Friedrichshall.
Leuckfeld, J. G 1710: Antiquitates Groeningenses oder Historische Beschreibung der vormahligen bischöfflichen Residentz Groeningen in itzigem Fuerstenthum Halberstadt. Quedlinburg.
Liste der Bischöpfe von Minden, In Wikipedia [online], [cit. 2007-11-22]. Dostupný z <http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Bisch%C3%B6fe_von_Minden>.
Mülverstedt, G. A von 1868: Das große Faß zu Gröningen im Fürstenthum Halberstadt. In: ZHV, 1. JG.
Niemann, L. F. 1824: Die Stadt Halberstadt und die Umgebung derselben. Halberstadt.
o. V. 1934: Das große Faß zu Gröningen, In: Gröninger Zeitung.
o. V. 1871: Das neue Maß und Gewicht. In: Die Sonntagspost. Eine Zeitschrift zur Belehrung und Unterhaltung für jedermann.
o. V. 1938: Münzen, Maaße und Gewichte in Sachsen im 18. Jahrhundert. In: Das Merseburger Land. Merseburg.
o. V. 1997: Spiegelsberge, Landschaftspark für Freizeit und Erholung. Stadt Halberstadt, Amt für Forsten und Umwelt. Halberstadt o. J.
Pape, F. 1995: Der Weinbau im ehemaligen Land Braunschweig. Wolfenbüttel.
Pokorný, P. 2004a: Obří vinný sud v Mikulově a jeho evropští konkurenti. In: RegioM, 36–46.
Pokorný, P. 2004b: Záchrana mikulovského obřího sudu. In: RegioM, 116–117.
Reales Staats-Zeitungs- und Conversations-Lexicon 1722, 10. Aufl. Leipzig.
Reich Ulrich: Währungen, Maße und Gewichte im Mittelalter [online], [cit. 2007-08-20]. Dostupný z <http://www.der-verlorene-haufen.de/html_seiten/biblio_masse_gewichte.html>.
Reichstag (HRR). In Wikipedia [online], [cit. 2007-11-16]. Dostupný z <http://de.wikipedia.org/wiki/Reichstag_(HRR)>.
Reipsch, R. J. 1695: Nachwort.- V: Gründliche Beschreibung Wunder = schöner Kirchen und Kunstbaren = Wercks / wie auch des Grossen Fasses auf dem Churf. Brandenburgischen Residentz = Hause Grüningen / Gedruckt in Halberstadt bey Johann Erasmus Hynitzsch. Reprint von Ralph-Jürgen Reipsch und Wolf Hobohm, Oschersleben, 1996.
Sekundarschule „Freiherr Spiegel“ Halberstadt [online], [cit. 2007-07-14]. Dostupný z <http://www.sks-spiegel.bildung-lsa.de/freiherrspiegel.html>.
Ein Schlösschen zum verlieben Pension, Café & Restaurant Jagdschloss [online], [cit. 2007 07–13]. Dostupný z <http://www.harzonline.de/index.html?/ridh/halberstadt/jagdschloss/index.html>.
Schulz, J. H. 1960a: Das Jagdschlößchen mit dem großen Weinfaß. In: Die Spiegelsberge bei Halberstadt. Veröffentlichungen des Städtischen Museum der Stadt Halberstadt. Halberstadt.
Schulz, J. H. 1960b: Die Spiegelsberge bei Halberstadt. Veröffentlichungen des Städtischen Museum der Stadt Halberstadt. Halberstadt.
Staab, J. 1998: Die Zisterzienser Abtei Erbach. In: Klöster und Wein im Rheingau. Beiträge zur Weingeschichte. Geisenheim-Johannisberg.
Stadt Halberstadt – Chronik [online], [cit. 2007-07-13]. Dostupný z <http://www2.halberstadt.de/index.php?cid=109002008047>.

Töpfer, H. 1909: Zur Geschichte des Weinbaus und Weinverbrauchs in Thüringen. Sondershausen.
Torquatus, G. (Halsbandt, Georg) 1761: Annales Magdeburgenses et Halberstadenses, Manuskript in latein. Sprache, Magdeburg, 1574. – In: Boysen, Friedrich Eberherd: Monumenta inedita rerum Germanicarum praecipue Magdeburgensium et Halberstadensium, Teil 1, Leipzig und Quedlinburg.
Verdenhalven, F. 1993: Alte Maß- und Währungssysteme aus dem deutschen Sprachgebiet, 2. Aufl.. Neustadt a. d. Aisch.
Das Weinfaß [online], [cit. 2007-07-16]. Dostupný z <http://www.harz-online.de/spiegel_hbs/weinfass.html>.
Weiß, M. 1996: Das Tübinger Schloß. Tübingen.
Wille, L. 1956: Heimatsagen des Kreises Halberstadt. Als Manuskript gedruckt, Halberstadt.
Williger, G. 1995: In das Gröninger Faß paßte soviel Wein wie in 200 000 Flaschen. In: Oscherslebener Volksstimme/Oscherslebener Tagesblatt, č. 255.
Witthöft, H. 1991–1994: Handbuch der historischen Metrologie. Band 1-4. St. Katharinen.
Zander, M. 1987: „...eine wirklich ungeheure Maschine“. – In: Volksstimme, Magdeburg, Beilage.
Ziegler, H. 1969: Alte Gewichte und Maße im Lande Braumschweig. In: Braunschweigisches Jahrbuch, Bd. 50, Braunschweig.
Zwei. In Wikipedia [online], [cit. 2007-06-11]. Dostupný z <http://wissen.pirosearch.at/cgi bin/search.pl?Query=Zwei>.

Pavel Pokorný

German giant barrels

The article is a glossed translation of several passages from a publication by Dieter Coburger „Das Riesenweinfaß an der Bode“, published in 1999 in Halberstadt, Germany.

It describes the colorful history of the Gröningen giant barrel, which is one of the biggest and oldest in Germany. The barrel was built in 1589–1591 for Duke Heinrich Julius at his chateau in Gröningen. After his death it was saved by Deacon Ernst Ludwig Christoph Spiegel, who moved it to his residence in Halberstadtu, where it remains in the wine cellar today.

To Dieter Coburger's report the author of this article adds a few facts found through his own research, and corrected a few bits of information or dates. He learned, for example, that Heinrich Julius was employed in the service of Emperor Rudolf II. in Prague. He also came to the conclusion that the volume of the barrel is probably not as great as 161 125 liters as Dieter Coburger suggests as probable, but only around 140 000 liters.